

Εθνοπολιτισμικές οροθετήσεις

Η γεωγραφική έννοια της Βορείου Ηπείρου και η πληθυσμιακή σύνθεση

Του **Λεωνίδα Καλλιβρετάκη**

Επ. Καθηγητή Ιστορίας, Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών

ΓΙΑ ΝΑ ΕΚΤΙΜΗΘΕΙ ορθά η κατάσταση του ελληνικού στοιχείου στην Αλβανία, πρέπει να ξεκαθαρίσουν κάποιους όρους που χρησιμοποιούνται από τους εκάστοτε μελετητές, αναλυτές, πολιτικούς και λοιπούς εμπλεκόμενους στο ζήτημα αυτό παράγοντες.

Η έννοια της Βορείου Ηπείρου γεννήθηκε εξ αντιδιαστολής προς τη Νότια Ηπειρο, από τη στιγμή που αυτή η τελευταία ενσωματώθηκε στην ελληνική επικράτεια. Οι ονομασίες συνεπώς αυτές δεν αντιστοιχούν προς πάγιες γεωγραφικές διαίρεσεις αλλά προέκυψαν από την ιστορική συγκυρία. Δεδομένου του προς νότον ορίου, δηλαδή της ελληνοαλβανικής μεθορίου, παραμένει προς εντοπισμό εκείνο του προς βορράν ορίου της Ηπείρου εν γένει, συνεπώς και της Βορείου, το οποίο επίσης αποτελεί αντικείμενο μάλλον της πολιτικής ιστορίας παρά της γεωγραφίας.

Οροθετήσεις

Σύμφωνα με τους Έλληνες συγγραφείς του 18ου αιώνας όπως ο Μελέτιος (1728) και οι Δημητριάδες (1791), η Ηπειρος περιλαμβάνει το Αργυρόκαστρο, το Δέλβινο, τους Αγίους Σαράντα και τη Χειμάρρα, ενώ η Αυλώνα, το Μπεράτι, το Ελμπασάν και η Κορυτσά ανήκουν στην Αλβανία. Οι Δημητριάδες διστάζουν μόνον ως προς την υπαγωγή της Μοσχόπολης.

Αργότερα, τόσο ο Αθανάσιος Ψαλίδας (1810) όσο και ο Κοσμάς ο Θεσπρωτός (1833) θεωρούν ότι στην Ηπειρο περιλαμβάνονται όλοι οι εντεύθεν της Βογιούσας (ποταμού Αώου) τόποι, δηλαδή το Αργυρόκαστρο, το Δέλβινο, η Χειμάρρα, αλλά και η Αυλώνα, ενώ όλους τους πέραν της Βογιούσας τόπους, δηλαδή το Τεπελένι, την Κλεισούρα, τη Μοσχόπολη, την Κορυτσά κ.τ.λ., υπάγουν στην Αλβανία και ειδικότερα στην Ιλλυρία. Ο Θεσπρωτός εμφανίζεται αμφιταλαντευόμενος μόνον ως προς την Πρεμετή.

Ο Παναγιώτης Αραβαντινός (1857) περιλαμβάνει στη μεν «Παλαιά Ηπειρο» τις περιοχές Δρόπολης και Χειμάρρας, στη δε «Νέα Ηπειρο» ή «Νότιο Αλβανία» τις περιοχές Πρεμετής, Τεπελενίου, Αυλώνας κ.τ.λ., ενώ υπάγει την Κορυτσά και τη Μοσχόπολη στη Μακεδονία.

Ο Ιφικράτης Κοκίδης (1880) και ο Παναγιώτης Κουγιτέας (1905) σημειώνουν επίσης τη Βογιούσα ως το προς βορράν όριο της Ηπείρου με την «Ιλλυρία».

Μια ιστορία που επαναλαμβάνεται στους αιώνες. Η αγάπη, η στοργή, το χρέος της γιαγιάς (Φωτ. Λίζα Εβερετ).

Στην καταγραφή που πραγματοποιήθηκε από το II Γραφείο του Ελληνικού Επιτελείου το 1913 και δημοσιεύτηκε το 1919, Βόρειος Ηπειρος πλέον ονομάζονται οι περιοχές της Κορυτσάς, της Κολονίας, του Αργυροκάστρου, της Χειμάρρας, του Δελβίνου, του Τεπελενίου, της Πρεμετής και του Πωγωνίου.

Στη σημερινή τέλος συγκυρία, από ελλαδικής πλευράς παρουσιάζονται τρεις εκδοχές. Στην ακραία εκδοχή όριο αποτελεί ο Γενούσος ποταμός (Shkumbini), περικλείοντας έτσι την Αυλώνα, το Μπεράτι και φυσικά την Κορυτσά μέσα στη Βόρειο Ηπειρο, μαζί με περισσότερο από ένα εκατομμύριο Αλβανούς, το 40% του συνολικού εδάφους της Αλβανίας και οκτώ από τις δώδεκα

μεγαλύτερες πόλεις της χώρας. Σύμφωνα με μια μέση εκδοχή, στην έννοια του όρου «Β. Ηπειρος» εμπεριέχονται, χονδρικώς, όλες οι περιοχές νοτίως της γραμμής Αυλώνας-Πόγραδετς (μη συμπεριλαμβανομένων), εδάφη τα οποία αντιστοιχούν στις διεκδικήσεις του Βενιζέλου το 1919.

Οι μετριοπαθέστερες τέλος απόψεις, που στηρίζονται εν πολλοίς και στα πρόσφατα εκλογικά αποτελέσματα (1991-1992), περιορίζουν την κρίσιμη περιοχή νοτίως της Βογιούσας, εκεί δηλαδή όπου το ελληνικό στοιχείο παρουσιάζεται πολιτικά ασυζητητί ισχυρό.

Επισημως το αλβανικό κράτος απορρίπτει την ύπαρξη «Βορείου Ηπείρου», αναγνωρίζει όμως «ελλη-

νική μειονότητα», με περιορισμένη γεωγραφική βάση. Είναι αξιοσημείωτο τέλος ότι τμήμα αυτής της επί τόπου μειονότητας εκφράζει αντιρρήσεις για τον χαρακτηρισμό «Βορειοηπειρώτης» και αντιτείνει, πατριωτικότερα, εκείνον του «Ελληνα», βάσει του σκεπτικού ότι, ακόμη και στην περίπτωση που υπάρχει γεωγραφική περιοχή οριζόμενη ως Β. Ηπειρος, τότε «Βορειοηπειρώτες» είναι, φυσικώς λόγω, όλοι οι κάτοικοί της, Αλβανοί, Βλάχοι ή Έλληνες -η χρήση συνεπώς του όρου συσκοτίζει την ελληνική ιδιαίτερη παρουσία.

Εθνοπολιτισμικές κατηγορίες

Η διαίρεση του πληθυσμού της Βορείου Ηπείρου σε «Έλληνες» και «Αλβανούς» αποτελεί άλλη μια χονδροειδή υπεραπλούστευση της πραγματικότητας, που δημιουργεί τις προϋποθέσεις μεγάλων παρερμηνειών. Η πολυπλοκότητα του φαινομένου είχε γίνει κατανοητή από τους παλαιότερους σοβαρούς μελετητές.

Ηδη ο Αθανάσιος Ψαλίδας, στις αρχές του 19ου αιώνα, διαιρεί τους κατοίκους της περιοχής σε:

α) Γραικούς Χριστιανούς, που τους τοποθετεί στα δυτικά και ανατολικά χωριά της Δρόπολης, σε αρκετά χωριά του Δελβίνου και σε τρία χωριά της Χειμάρρας.

β) Αλβανούς Χριστιανούς, στα βόρεια και βορειοανατολικά χωριά της Δρόπολης, σε ορισμένα χωριά του Δελβίνου, της Χειμάρρας και της Πρεμετής, καθώς και 20 περίπου χωριά της Κορυτσάς.

γ) Αλβανούς Μουσουλμάνους, που καλύπτουν το υπόλοιπο έδαφος.

Ο Παναγιώτης Αραβαντινός τους διακρίνει με τη σειρά του σε:

α) Έλληνες, «απογόνους των αυτοχθόνων Ελλήνων Ηπειρωτών».

β) Αλβανούς, τους οποίους επίσης θεωρεί «ως γηγενείς», απογόνους των αρχαίων Πελασγών και Ιλλυριών.

γ) Γραικοαλβανούς ή Ημιέλληνες, απογόνους συγκατοίκησης και επιμικξίας Ελλήνων και Αλβανών, οι οποίοι μιλούν κυρίως την αλβανική, αλλά και τη γραικική διάλεκτο. Τους υπολογίζει σε μια σχέση 1:2 ως προς τους «αυτόχρημα» Έλληνες της περιοχής. Στις περιφέρειες του Δελβίνου και της Πρεμετής τους εντοπίζει πολυπληθέστερους των κυρίως Ελλήνων, στη δε Κορυτσά ως τους μόνους «Έλληνες» οιουδήποτε τύπου.

δ) Σλάβους, κυρίως στην Κορυτσά.

Δρυμάδες. Εικόνα καθημερινής ζωής. Κοντά στο χωριό υπάρχουν ίχνη αρχαίου συνοικισμού (Φωτ. Λίζα Εβερτ).

ε) Κουτσοβλάχους, κυρίως στην Πρεμετή και την Κορυτσά.

στ) Αρβανιτόβλαχους, κυρίως στην Πρεμετή.

ζ) Αθίγγανους, οι οποίοι συναντώνται σε αξιοσημείωτους αριθμούς στην Πρεμετή (10% του όλου πληθυσμού της περιφέρειας) και στην Κορυτσά (2,5%).

Στην καταγραφή του Ελληνικού Επιτελείου που προαναφέραμε (1913) οι κατηγορίες του πληθυσμού είναι δύο και ξεκάθαρες: «Ελληνες» και «Αλβανοί». Θα περίμενε κανείς ότι στις αρχές του 20ού αιώνα, η ομαδοποίηση αυτή θα στόχευε στον εκμοντερνισμό της σύλληψης των όρων καταργώντας τη θρησκευτική διάκριση μεταξύ των Αλβανών και αθροίζοντάς τους σε αντιπαράθεση με τους Ελληνες, ότι δηλαδή οι όροι θα αντιστοιχούσαν σε εθνικό και όχι θρησκευτικό κριτήριο.

Συνέβη, όμως, το ακριβώς αντίθετο: Διαπιστώνει κανείς ότι ως ελληνικά έχουν χαρακτηριστεί όλα τα χριστιανικά χωριά ανεξαρτήτως του εάν ομιλούν ελληνικά ή αλβανικά. Αυτό θα ήταν αποδεκτό εάν ο πληθυσμός αυτών των χωριών, ανεξαρτήτως γλώσσας, είχε κάνει τη συνειδησιακή επιλογή της ελληνικής εθνικότητας. Ειδάλλως, θα αποτελούσε ένα εξαιρετικά ριψοκίνδυνο αποπροσανατολιστικό μπούσουλα πολιτικοστρατιωτικής πρακτικής.

Στο πλαίσιο αποστολών που πραγματοποιήσαμε πρόσφατα στην Αλβανία ερευνήσαμε το ζήτημα των εθνοπολιτισμικών ομάδων, όπως

αυτές συνειδητοποιούνται σήμερα επί τόπου.

Είναι ενδιαφέρον το γεγονός ότι οι ντόπιοι Ελληνες, που βιώνουν μια πραγματικότητα και δεν αντλούν την εμπειρία τους από επιτελικούς χάρτες, χρησιμοποιούν χαρακτηρισμούς που λαμβάνουν υπ' όψιν την

πολυπλοκότητα του φαινομένου και αποφεύγουν τις απλουστεύσεις.

Ετσι, τα χωριά χαρακτηρίστηκαν αυθορμήτως ως ελληνικά, αλβανικά χριστιανικά, αλβανικά μουσουλμανικά –με ιδιαίτερη μνεία των σάμικων– και βλάχικα. Οι χαρακτηρισμοί αυτοί συμπίπτουν σε σημαντικό

βαθμό με εκείνους των πηγών του 19ου αιώνα.

Περισσότερο πολύπλοκες είναι οι περιπτώσεις που σχετίζονται με τις πόλεις, τα μικτά χωριά, τα νέα χωριά και τις μετακινήσεις πληθυσμών που έχουν λάβει χώρα τα τελευταία χρόνια.

Η παραλία της Χειμάρρας, 1992. Διακρίνονται τα πολυβολεία που κατά χιλιάδες κατασκεύαζε το καθεστώς του Εμβέρ Χότζα και που δεν επρόκειτο -φυσικά- να χρησιμοποιηθούν ποτέ (Φωτ. Λ. Καλλιβρετάκης).